

TURKSOSBİLDER

Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

GİLAN TÜRKLERİNDE, TÜRKÇE EĞİTİMİNE İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*

Selda ADİLLER¹, Celal MUSTAFA²

ÖZET

Balkanlardaki Türkler pek çok yerde olduğu gibi Kosova'nın Gilan şehrinde varlıklarını sürdürmektedir. Bölgede yaşanan siyasi sorunlar, savaşlar, ekonomik ve sosyal sıkıntılar Türklerin, dönem dönem Anadolu topraklarına geri dönüşüne yol açmış, Türk nüfusunu olumsuz etkilemiştir. Bugün Balkan Türkleri gibi Gilan Türkleri de asırlar önce gelip yerleştikleri topraklarda yaşam mücadelesini sürdürmekte, sosyal, kültürel ve siyasi anlamda var olma çabası vermektedirler. Gilan Türklerinin yıllardır koruyup kolladığı Türk kültürü, Türk dili ile varlığını korumaktadır. Dil birliğinin yaşatılabilmesini sağlayan kurumların başında ise okulda alınan eğitim gelmektedir. Eğitim, ülke şartlarında görülmeye başlanan yabancılaşma eğilimi ile mücadele ediyor oluşu açısından da Gilan Türkleri için büyük bir öneme sahiptir. Bölge halkı, çocuklarına Türkçe eğitim verebildiği sürece Türklük bilincini koruyabilmekte, Türk kalabilmektedir. Türkçe eğitim alma oranı ise Türklük bilincine ve Türkçe eğitimin sunduğu olanaklara göre değişiklik göstermektedir. Kosova'nın genelinde görüldüğü gibi Türkçe eğitim, yıllardır çözüme kavuşturulamayan sorunlar ve eksiklikler arasında varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmada, Gilan'da Türk kültür ve bütünlüğünü korumada kritik role sahip olan Türkçe eğitimin genel seyrine bakılacak; çözüme kavuşturulamayan, ancak bazı yatırımlar ve uygulamalarla aşılabilecek olan sorunlara değinilecek, Gilan'daki Türk öğretmenlerin bilgilerine başvurulacaktır. Bu amaçla Türk eğitimcileri ile yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler gerçekleştirilecek, tecrübe ve beklentileri ışığında çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gilan Türkleri, Gilan'da Türkçe eğitimi, eğitim sorunları.

THE PROBLEMS OF TURKISH EDUCATION OF GILAN TURKS', KOSOVO AND THE SUGGESTIONS

Gilan, a city in eastern Kosovo, is one of the many places that Turks live in the Balkans. The political problems in the region, wars, economic and social problems of the Turks, from time to time have led to a return to Anatolia and the Turkish population has been adversely affected thereof. Today, like Balkan Turks, Turks in Gilan continue to struggle for survival in the territory they settled down centuries ago and to maintain their social, cultural and political identity. Turkish language has a critical role for Turks in Gilan in preservation of the

* Kosova Gilan Türklerinin Türkçe Eğitim Sıkıntıları ve Çözüm Önerileri” başlığıyla Sinop Üniversitesince 1-3 Ekim 2012 tarihinde düzenlenen *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim Bilimleri Araştırmaları Sempozyumunda sunulmuş bildirinin güncellenmiş halidir.*

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, sadiller@ankara.edu.tr

² İlkokul Öğretmeni, Musa Zajmi Okulu, celalmustafa2011@hotmail.com

culture for years. The main institution which helps to keep the union of language is the education taken at school. Also, education is an important instrument for Turks in Gilan against tendency of alienation. People of the region protect the Turkish identity as long as they can provide education of Turkish languages to their children. The rate of receiving education in Turkish varies according to the degree of awareness of Turkish identity and the possibilities offered by Turkish education. Turkish education in Gilan has continued for many years in spite of ongoing problems and shortcomings experienced throughout Kosovo.

In this study, the general situation of Turkish education, which protects Turkish culture and collectivity in Gilan, will be examined. In addition, some unsolved problems will be assessed and Turkish teachers will be consulted thereof. In this purpose, structured and unstructured interviews with Turkish teachers will be performed. And, solution-oriented recommendations in consideration of experiences and expectations of the educators will be presented.

Keywords: Turks in Gilan, Turkish education in Gilan, education problems

GİRİŞ

Balkan coğrafyasının en genç ülkesi Kosova, bağımsızlık mücadelesi sırasında yaşadığı savaş ve çatışmalardan fazlasını Osmanlı İmparatorluğu öncesi, sonrasında yaşamıştır. Yaşanan savaşlar, siyasi çalkantılar genç ülkenin uzun yıllar savaşlarla anılmasına yol açmış. Ülkenin çok-etnikli nüfus yapısı sürekli değişmiştir. Değişikliği niceliksel anlamda azalış olarak yaşayan toplulukların başında Türkler gelir. Türk nüfusu kendileriyle alakalı veya alakasız (özellikle Arnavut ve Sırp toplulukları arasında yaşanan bağımsızlık mücadeleleri) pek çok nedene bağlı olarak ülke sınırları içerisinde mağdur duruma düşmüş, yeri geldiğinde göçe zorlanmıştır. Ülke sınırları içerisinde kalan Türklerin bugünkü sorunları, siyasi meselelerden ziyade ekonomik sıkıntılarla mücadele etmektedirler.

Gilan Türkleri de ülke sınırları içerisinde yaşayan diğer Türkler gibi benzer meselelere çare aramakla birlikte Türklük bilincini koruyup kollamanın çabasındadırlar. Türklüğü korumada dayanak noktası ise Türkçe eğitimidir. Buna göre, Türkçe eğitim var olduğu ölçüde Gilan topraklarında Türkler var olmayı sürdürebilecek, Arnavutlaşmayacak, Türk kalabileceklerdir. Ancak son yıllarda yaşanan maddi sıkıntılara ilaveten Türkçe eğitimini konu alan meseleler, gün geçtikçe Türkçe eğitimi zayıflatmakta, öğrenci sayılarına yansıyan azalışla birlikte kesintiler yaşanmaktadır. Çalışma, Türkçe eğitim aracılığıyla Türklüğünü diğer etnik topluluklar karşısında korumaya çalışan Gilan Türklerinin Türkçe eğitim sorunlarını problem edinmekte, yaşanan sorunları gün yüzüne çıkararak çareler aramaktadır.

Araştırma, ilkökul ve lise eğitimini Gilan'da tamamlayan bir öğrencinin deneyiminden hareketle, Öğretmen Celal Mustafa'nın bilgi, tecrübe ve çalışmalarıyla şekillenmekte, Musa Zajmi İlkokulundan Türk öğretmenlerle gerçekleşen yarı-yapılandırılmamış görüşmelerle desteklenmektedir. Yapılan görüşme ve çalışmalar, yıllardır büyük mücadelelerle sürüp giden Türkçe eğitimin son yıllarda öğrenci sayılarındaki azalışla kesintiler yaşamaya başladığını göstermekte, bu azalışta ise küçük bir topluluğu oluşturmakla birlikte Arnavutlaşan Türklerin büyük rol oynadığını ortaya koymaktadır. Arnavutlaşan Türkler, "kaygan kimlik"li bir özellik gösterdiğinden iş-aş odaklı bir kimlik bilinci geliştirmekte, Türklük, özellikle Arnavutlaşan Türkler arasında bir seçenek olarak kenarda beklemektedir. Bu durum, Türkleri siyasi arenada temsille yükümlü şahıslarda da görülmektedir. Söz konusu bu şahıslar, Türklüğü temsil ettikleri düşüncesiyle maddi-manevi anlamda desteklenmekte –misal, siyasi parti temsilcileri Türkleri temsille görevli olup, çocukları Türkçe eğitim almamaktadır-, Türklüğe hizmeti geçen Türkler yok sayılmakta, maddi manevi anlamda büyük sıkıntılarla mücadele etmektedirler. Yaşanan sorunların çözümü, Türklüğü içselleştirenleri Türklüğü araçsallaştıranlardan ayırabilmekten geçer. Bir de Türkçe eğitimde yaşanan öğretmen açığının giderilebilmesinden. Zira öğrenci sayılarındaki azalışta, öğretmen açığının büyük bir mesele olarak ortada durması, ayrıca bu açığı kişisel çıkarlara alet eden kaygan kimlikli bireylerin etkisi büyüktür. Gilan'daki Türkçe eğitimin içinde bulunduğu durum tam da buna örnektir. Pek çok alan dersinde yaşanan öğretmen açığına ilaveten, bir yanda Arnavutlaşan Türklerin (veya Türkleşen Arnavutların) büyük torpillerle Türkçe eğitim kadrolarını işgal etmeleri –bu bir işgaldir zira kadrolara yerleşen söz konusu öğretmenler, ders verdikleri alanlardan mezun olmamakla birlikte öğretmen de değillerdir-, bununla birlikte öğretmen oldukları Türkçe eğitime çocuklarını dahil etmemeleri, Türkçe eğitimde yaşanan ve çözüme kavuşturulamayan sorunların başında gelir. Çalışma Gilan Türklerinin yıllardır mücadele verdikleri Türkçe eğitime tarihsel olarak bakacak, bu süreç içinde yaşanan değişim üzerinden bugünkü duruma yönelecektir. Sorunların ortaya konulacağı çalışmanın son kısmı Türkçe eğitimde yapılabilecek iyileştirmelere odaklanacaktır.

Kosova Türkleri

Kosova, Slav, Bulgar ve Çek dillerinde "Karatavuk" manasına gelen "kos'tan-muştak"tan türemiştir (Vırmiça

2008). Tarihi ve coğrafi konumu itibariyle bölgenin önemli yerleşim yerlerinden birisidir. Balkan Yarımadası ülkesi olan Kosova, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya ile çevrilidir. 10 bin 887 km² yüz ölçümüne sahiptir. Ülkenin başkenti Priştine olup, Prizren, Viçitırın, İpek, Ferizovik, Mitrovitsa ve Gilan ülkenin belli başlı şehirleridir.

1999 yılı öncesinde resmi olarak Sırbistan'a bağlı "özerk bölge" statüsünde bulunan Kosova, 2008 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiş, böylece Balkan coğrafyasının son bağımsız ülkesi olmuştur.

Ülkede, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Arnavutlar başta olmak üzere, Sırlar, Türkler, Boşnaklar ve Romlar yaşamaktadır. 2012 tarihli Kosova Konulu Azınlıklar için Avrupa Merkezi'nin çalışmasında, ülkenin toplam nüfusu 1 milyon 739 bin 825 olarak gösterilmektedir. Toplam nüfusun yüzde 92,2'sini Arnavutlar, yüzde 1,5'ini Sırlar, yüzde 1,6'sını Boşnaklar ve yüzde 1,1'ini Türkler oluşturmaktadır³. Kosova İstatistik Kurumu verilerine göre ise 2014 yılı itibariyle ülkede 1 milyon 804 bin 944 kişi yaşamaktadır⁴.

Balkan coğrafyasında asırlara uzanan bir tarihi geçmişe sahip olmakla birlikte Türk nüfusu yaşanan savaş, asimilasyon, tecrit ve ekonomik sorunlardan dolayı Balkan coğrafyasından ayrılmak, kaçmak durumunda kalmış, pek çok Balkan ülkesinde olduğu gibi Kosova'dan da yoğun bir Türk göçü yaşanmıştır. Buna bağlı olarak da Türklerin hem genel nüfus içindeki oranları azalmış hem de yoğun olarak yaşadıkları yerleşim yeri sayısında oldukça belirgin bir düşüş görülmüştür. Bugün Türkler ülkenin özellikle kuzeydoğu yakasında yaşamaktadırlar. Buna göre, nüfus yoğunluğu itibariyle Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, Doburçan, Mitrovitsa ve Viçitırın, Kosovalı Türklerin yaşadıkları yerleşim yerleridir.

Türklerin Küçük Şehri: Gilan

Şehrin kuruluş tarihine ilişkin kesin bilgi olmamakla birlikte, Mustafa (2011), yöre halkına dayanarak 1750'lerde kurulduğu bilgisine yer vermektedir. Şehrin adına ilişkin de kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bunun yerine yöre halkınca dile dökülen rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre, Gilan adı, kasabanın kurucusu olduğu sanılan ve Cinişi Kabilesinden gelen Ceylan'ın adından türetilmiştir (Gülşen 2008). Gilan, yerli halkın verdiği bilgilere göre, çamurlu bir alanın kurutulmasıyla oluşan küçük bir köydür. Zamanla genişler, gelişerek şehirleşir, bugünkü halini alır.

Gilan, ülkenin güneydoğusunda bulunmaktadır. 385 kilometre karelik bir alana yayılır. 501'den 590 metreye kadar deniz seviyesi yüksekliğindedir (Resmi Devlet Web Portalı).

OSCE'nin sunduğu rapora göre, bugün Gilan'a bağlı 42 köy bulunmaktadır. Bu köylerden 6'sında Sırlar, birinde de (Doburçan) Türkler yaşamaktadır. 2011 yılı nüfus sayımı verilerine göre, Gilan'ın toplum nüfusu 90 bin kişiden oluşur. Bunların 84 bin 575'i Arnavut, 3 bin 650'i Sırp ve bin 250'si Türk'tür. OSCE'nin 2015 yılı raporuna göre ise şehrin etnik yapısında büyük bir çoğunluğu, 87 bin 814'ünü Arnavutlar, 978'ini Türkler, 624'ünü Sırlar, 361'ini Romlar, 121'ini Boşnaklar oluşturmaktadır⁵.

Gilan Türkleri, diğer Balkan Türkleri gibi, Osmanlı'nın Balkanlar'a yayılan koluna takılmış Anadolu Türklerinden oluşur, *Evlad-ı Fatihan* olarak anılırlar. Buna bağlı olarak 500 yılı aşkın bir geçmişin koruyucuları olarak Kosova topraklarında Türk olarak büyük sıkıntılara rağmen yaşamaktadırlar.

Türkler, ülkede çözüme kavuşturulamamış ekonomik ve sosyal sorunlar içinde hem Türk kimliklerini hem de birey olarak varlıklarını korumanın derdinde bir yaşam mücadelesi vermektedirler. Başta sağlık hak ve beklentileri olmak üzere iş ve eğitim hakları noktasında sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Kosova'da Türkçe Eğitim

Kosova'da Türkçe eğitim, Osmanlı'nın kurduğu eğitim kurumları ile başlar. Bunların başında camiler, medreseler ve rüştiyeler gelir. Camiler, medrese, rüştiyeler gibi eğitim kurumları olarak görev görür. Topsakal ve Koro (2007), Kosova'daki camilerde ibadete ilaveten eğitimin yapıldığını bu amaçla XV. yüzyılın ikinci

³ "Komunitetet minoritare Ne Rezultatet e Regjistrimit Te popullise 2011 ne Kosove: Analize dhe Rekomandime." http://www.ecmikosovo.org/wp-content/Publications/Policy_briefs/2012-12_ECMI_Kosovo_Policy_Brief_-_Minority_Communities_in_the_2011_Kosovo_Census_Results_Analysis_and_Recommendations/alb.pdf, [Erişim, Kasım 2015]

⁴ Kosova İstatistik Kurumu Resmi İnternet Sitesi, <https://ask.rks-gov.net/ENG/pop>

⁵ "Gjilan/Gnjilane". Municipal Profil, September 2015. <http://www.osce.org/kosovo/13113?download=true>

yarısında camilerin inşa edilmeye başlandığını, dolayısıyla da Kosova'da Türkçe eğitimin 15.yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedirler

Kosova geneliyle birlikte Gilan'da Türkçe eğitim, Osmanlı dönemi boyunca farklı kurumlarda ve farklı eğitim yöntemleri dahilinde sürüp giderken, kesintiye uğraması 1940'lı yılları bulur. 1943 yılında kesintiye uğrayan Türkçe eğitim, 1945 yılında diğer azınlıklara tanınan eğitim haklarına karşın Kosova'daki Türklere böyle bir hak tanınmamasından dolayı 1951 yılına ötelenir.

Kosova Türk Öğretmenler Derneği verilerine göre (2005) 1951/52 yılları arasında Türkçe eğitim, Prizren, Priştine, Mitrovitsa, Gilan, İpek, Vıçitrın, Mamuşa ve Doburçan'da verilmeye başlanır. Bu durum, özellikle 1950'li yıllarda yaşanan asimilasyon süreci ve Türkiye'ye doğru yaşanan kitlesel göçler, bölgenin Türkler lehinde bir azalış yaşamasına yol açmış. Bu durum Türkçe eğitimi de olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle 1966 yılında İpek'te bir daha açılmamak üzere Türkçe eğitimi sonlandırırken, 1970'li yıllarda Gilan, Mitrovitsa ve Vıçitrın'da Türk ilkokul ve liselerde öğrenci yetersizliğinden dolayı eğitime son verilmiştir. Bu durum, 1980'li yıllarda Mitrovitsa ve Vıçitrın'da ilkokulun, Gilan'da ise ilkokul ve lisenin yeniden eğitime başlamasıyla değişmeye başlar (Topsakal ve Koro 2007). Buna göre, Gilan'da ilkokul düzeyinde Türkçe eğitim 1951'de, lise düzeyinde Türkçe eğitim ise 1967/68 yılında başlar (Mustafa, 2011)

Resim 1: 1951/52 Eğitim öğretim yılından bir kare, Öğretmenler; Bay Yaşar⁶ (Yaşar Yaşar), Bayan Kadriye (Kadriye Yaşar), Bayan Mediha (Mediha Maksut). (Fotoğraf sahibi Nicariye Ömer, öğrencilik fotoğrafı, bir alttaki karede öğretmen olarak karşımıza çıkar.) (Kaynak, Nicariye Ömer, Emekli İlkokul Öğretmeni, İstanbul)

Resim 1: 1960'lı yıllarda bir Türk sınıfı

(Kaynak, Selami Ömer, İlkokul Öğretmeni, Gilan)

⁶ Yerel halkın öğretmenlere hitap şeklidir.

Resim 2: 1971/72 Eğitim öğretim yılında Türkçe eğitim gören öğrenciler ve öğretmenleri Nicariye Ömer. (Kaynak, Nicariye Ömer, Emekli İlkokul Öğretmeni, İstanbul)

Gilan'da Türkçe Eğitim

Gilan'daki Türkçe eğitim, büyük zorluklara ve kesintilere rağmen ilkokul ve lise düzeyinde devam etmektedir. İlkokul eğitimi, Musa Zaymi ilkokulu binasında; lise eğitimi ise çoğunlukla Zeynel Hajdini lisesi binasında yapılmaktadır⁷.

Mustafa'nın hazırladığı çalışmadan hareketle (2011) Gilan'da ilkokul düzeyinde Türkçe eğitimin tarihsel akışına bakılacak olursa, 1951/52 yılında Gilan'da verilen Türkçe eğitime kaydını yapan birinci sınıf öğrenci sayısı 35 iken, beş yıllık Türkçe eğitime kaydını yaptıran toplam öğrenci sayısı 192'dir. Bu sayı, zaman içerisinde artış gösterir. Buna göre 1952/53 döneminde birinci sınıfta 38 öğrenci bulunmakta ve toplamdaki öğrenci sayısı 219'a çıkmaktadır.

1951/52 eğitim öğretim yılında birinci kuşak Türkçe eğitim alan öğrencilerden Nicariye Ömer'in verdiği bilgilere göre, Türkçe eğitimin verilebilmesi için dersliklerin tesisine çalışılır. Bu amaçla devlet, Gilanlı zengin Türklerin derslikler olarak kullanılmak üzere iki katlı, geniş odalı evlerine el koyar, bir nevi evler kamulaştırılır; ev sahiplerine de tek katlı evler verilir. Ömer'in aktardığı bilgiye göre, Türkçe eğitim için kullanılan iki ev bulunur. Bunlardan biri Oklaplar'ın Evi bir diğeri ise Maliçayalar'ın Evi'dir. Böylece Türkçe eğitimde ilk kuşak öğrenciler, eğitimlerine Oklapların Evi'nde veya Maliçayalar'ın Evi'nde sürdürürler. Evler, Osmanlı mimarisine sahip olup, ahşap sıralı, büyük geniş odalara sahiptir. Üklük dedikleri küçük odalara/dolaplara ise derslerle doğrudan alakalı araç gereçler (haritalar gibi) yerleştirilir. 1956 yılı sonrası ise Türk dilinde ilkokul eğitimi Vukaraciç Okulu'nda devam eder. 1963 yılı sonrasında ise yine bir bina değişikliğine gidilerek, Türkçe eğitim bu sefer Musa Zajmi ilkokulunda sürer.

Beş yıllık Türkçe eğitim, 1953/54 dönemlerinde yedi yıla çıkar, öğrenci sayısında da artış yaşanır. Buna göre, 1953/54 yılları arasında birinci sınıfta 44 öğrenci, ikinci sınıfta 32 öğrenci, üçüncü sınıfta 30 öğrenci, dördüncü sınıfta 53 öğrenci, beşinci sınıfta 32 öğrenci, altıncı sınıfta 17 öğrenci ve yedinci sınıfta 16 öğrenci bulunmakta, toplamda Türkçe eğitime giden öğrenci sayısı 224'e yükselmektedir. Yedi sınıfla Türkçe eğitimin sürdüğü Gilan'da 1954/55 yıllarında bir sınıf daha açılır, böylece Kosova eğitim sistemine uygun olarak sekiz yıllık Türkçe eğitim böylece başlamış olur. Ancak artan sınıf sayısına karşın birinci sınıfa kaydını yapan öğrenci sayısında bir düşüş yaşanmaya başlar. Düşüş, varlığını korumakla birlikte 1970/71 eğitim yılında oldukça belirgin bir biçimde hissedilmeye başlanır. Bu tarihten itibaren de birinci sınıfa kaydını yapan öğrenci sayısı 15'i bulamadığı için 1977/78 eğitim döneminde tek Türk sınıfının da mezun vermesiyle Gilan'da Türkçe eğitim sona ermiş olur.

⁷ Bununla birlikte 1999/00 ila 2010/2011 eğitim öğretim döneminde ilkokulu bitiren öğrenciler, genel veya fen lisesi yerine dönemin şartları ve çabaları sonucu açılan sağlık meslek lisesinde eğitim görürler. Lise türüne bağlı olarak bu dönemdeki Türkçe dersler Zeynel Hajdini lisesi yerine Dr. Aslan Elezi lisesinde yapılır. 1999 yılında yaşanan Gilan depremi ile de Türkçe lise eğitimi bir süreliğine Musa Zajmi ilkokulunda verilir. Gilan'a bağlı Doburçan köyünde ise Türkçe eğitim Nazım Hikmet ilkokulu binasında yapılmaktadır.

Gilan’da Türkçe eğitimin yeniden canlanması diyebileceğimiz sürece 1984/85 yılında geçilir. Canlanışa en büyük katkı, eğitime gönül vermiş birkaç Gilan aydınından gelir. Böylece Gilan’da Türkçe eğitim, dört öğrenci ile başlar. Ancak bu seferki canlanış ilk hal gibi olmaz, Türkçe eğitime dahil olan öğrenci oranı hep tekli hanelerden ibaret kalır. Buna göre, 1986/87 yılında Türkçe eğitime kaydını yapan öğrenci sayısı 7 olurken, bir sonraki sene bu sayı 4’e, iki sene sonra ise 1’e geriler.

Avrupa merkezli eğitim politikaları çerçevesinde yaşanan değişim Türk eğitim sistemini de şekillendirir, buna göre sekiz yıllık olan eğitim hayatı, dokuz yıla çıkar.

Günümüz Türkçe eğitimine dair belki de en karamsar tablo son birkaç seneden beri yaşanmaktadır. Özellikle 2006/07 yılında birinci sınıfa kaydını yapan olmadığı için eğitim kesintiye uğrayarak sürmektedir. Aynı durum, 2008/09 eğitim yılında da yaşanmış, birinci sınıfa kaydını yapan bulunamamıştır. Bulunamamıştır zira okul çağında çocuğu olan aileler çocuklarını Türkçe eğitime yönlendirmek yerine Arnavutça eğitime kaydırmışlardır. 2009/10 eğitim yılı Gilan’daki Türkçe eğitimin içinde bulunduğu koşulları gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir. Bu eğitim öğretim döneminde Gilan Türklerindeki doğum oranının azalması buna ilaveten okul çağında çocuğu olan Türklerin çocuklarını Türkçe eğitimden çekmeleri, Türkçe eğitimin Türkiye’den görev gereği gelmiş soydaşlarımızın çocukları üzerinden devamını gerekli kılmıştır. Böylece 2009/10 yılında Türkçe eğitime kayıt yaptıran 1 öğrenci ile Türkçe eğitim kesintiye uğratılmamıştır.

2010/11 yılı verileri göz önünde bulundurulduğunda, birinci sınıfa kayıt yaptıran öğrenci sayısı 2 iken, 2011/12 yılında bu sayı 3 olur, 2012/2013 eğitim öğretim döneminde ise 3 öğrenci Türkçe eğitime başlamıştır. Söz konusu tarihlere öğrenci sayılarındaki belirgin azalışa rağmen Türkçe eğitim devam etmiş, 2013/14 yılı sonrasında ise düşündürücü tablo yerini vahim bir tabloya bırakmıştır. Zira 2014/15 ila 2015/2016 eğitim öğretim dönemlerinde birinci sınıfa kayıt yaptıran herhangi bir öğrencinin olmayışından ötürü Türkçe eğitim Gilan şehrinde kapanan birinci sınıfla birlikte kesintiye uğramıştır⁸.

Tablo 1. 2012/13-2015/16 eğitim yıllarında Türk sınıfları ve öğrenci sayıları

Yıl/Sınıf	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Toplam
2012/13	3	3	2	1	2	3	-	1	5	18
2013/14	3	3	3	2	1	2	2	-	1	15
2014/15	-	3	2	3	1	-	2	2	-	14
2015/16	-	-	3	1	3	-	-	2	2	11

Yukarıdaki tabloda yer alan öğrenci sayıları, bir-iki kişilik artış veya azalışla devam ediyor. Bunun başlıca nedeni çalışmak için Türkiye’den gelen aileler ile Türkiye’ye göç eden Gilanlılardır. Çalışmak için Türkiye’den gelen aileler, özellikle son dönemlerde Türkçe eğitimin kesinti yaşamasını engellemiş durumdadırlar. Buna göre, 3., 4. ve 5. Sınıflarda 1’er öğrenci, 8. Sınıfla 9. Sınıfta da 1’er Türk vatandaşı öğrenci bulunmaktadır. Başka bir ifade ile 2015/16 eğitim öğretim yılında Türk vatandaşı toplam 5 öğrenci bulunmaktadır. Türk vatandaşı öğrencilerin istikrarlı şekilde Türkçe eğitim almalarını engelleyen başlıca sorun ise oturma izni konusunda yaşanmakta⁹; Oturma izni alımı konusunda yaşanan sıkıntılar Türk öğrencilerin Türkiye’ye dönmelerine yol açabilmektedir. Buna bağlı olarak da öğrenci sayısında sürekli bir değişim yaşanmaktadır.

Lise eğitimine bakacak olursak; Celal Mustafa’nın verdiği bilgilere göre, Türk dilinde lise eğitimi 1967/68 döneminde Hayrettin Gaş ve İsmail Mustafa’nın çabaları doğrultusunda başlatılır. Ancak kadro yetersizliğinden dolayı, Priştine’den Abdullah Birvenik (biyoloji dersi için), Abdullah Çarıkçı (matematik dersi için), Ferhat Ali (tarih dersi için) ve İrfan Ahmet (kimya dersi için) Gilan’a gelip ders vermeye başlar. Tüm çabalara rağmen, 1989/90 eğitim yılında lise eğitimi dönemin siyasi ve politik açmazlarına bağlı olarak kapatılır. 1992/93 yılında öğretmen ve öğrencilerin büyük çabalarına rağmen, dönemin eğitim müdürünün izin vermemesiyle lise eğitimine başlanamaz. Türkçe lise eğitimi, 1993/94 yılında Priştine’de Türk dilinde lise eğitimi almaya başlayan Gilanlı öğrencilerin bir yıllık eğitimlerini silmeyi göze alarak Gilan’a dönmeleriyle başlatılabilir. Bu noktada belki de en büyük özveriye Gilanlı öğretmenlerin yanında Semra Abdullah¹⁰ ve Aysun Mustafa¹¹ verir. Özveri, birçok gencin

⁸“Bir Şehirde Türkçe Yok Oluyor.”<http://www.kosovahaber.net/?page=2%2c14%2c31633> [Erişim, Ekim, 2015]

⁹Türkiye’den Kosova’ya aile düzeyinde yaşanan göçler, emek göçü niteliğindedir. Türkiye’den gelen aileler, özellikle mobilya sektöründe çalışan işçilerden oluşmaktadır.

¹⁰ Türkçe lise eğitiminin bugünlere gelmesinde katkısı olan Abdullah halen Gilan’da yaşamakla birlikte çocuklarını Türkçe eğitime göndermemektedir.

¹¹ Türkiye’de aldığı üniversite eğitimi sonrasında Türkiye’ye yerleşir.

yüksek okul ve üniversite eğitimi almalarına olanak tanır¹². Bugün Gilan'da aldıkları Türkçe eğitim ile bölge Türklüğüne ve bölgeye maddi-manevi anlamda yararlı olan pek çok Gilanlı Türk bulunmaktadır.

Ancak 1999 yılında yaşanan savaş, Gilan'da lise eğitimini kesintiye uğratar. Lise eğitimi, bir yıl kesinti ile Halit Gaş, Celal Mustafa, Sadettin Adiller ve Necmettin Selman gibi Gilanlı öğretmen ve velilerin yoğun uğraşları sonucu yeniden açılır. Bu dönem liseye kayıt yaptıran öğrencilerin büyük bir kısmı da yine önceki nesillere benzer özverilerde bulunarak, bir veya fazla eğitim yılını yok sayıp Türkçe eğitime kayıt yaptırırlar. Liseye kayıt yaptıran öğrenci sayısı ile liseden mezun olan öğrenci sayısında (öğrenci azalması anlamında) ise değişikliğin yaşanması kaçınılmazdır. Bunun başlıca nedeni, ailevi nitelikte Türkiye'ye veya Batı ülkelerine yaşanan göçlerdir. 2012/13 eğitim-öğretim dönemi lise düzeyinde Türkçe eğitime bakıldığında, 10'ncu sınıflarda 17, 11'nci sınıflarda dokuz ve 12'nci sınıflarda benzer şekilde dokuz öğrenci bulunmaktadır.

2015 yılı itibarıyla genel olarak Gilan'daki Türkçe eğitime bakılacak olursa, Gilan'da Türkçe eğitimin yavaş yavaş son bulmaya başladığı anlaşılmaktadır. Yukarıda da görüldüğü üzere, Gilan'da Musa Zajmi ilköğretim Okulunda Türkçe eğitim gören toplam öğrenci sayısı 58'dir. Sadece 2015/16 eğitim öğretim döneminde 11 öğrenci bulunmaktadır. 11 öğrenciden 5'ini Türkiye'den emek göçü ile Gilan'a gelen soydaşların çocukları oluşturmaktadır. Gilan'a bağlı Doburçan köyünde Türkçe eğitim gören öğrenci sayısı merkezdeki Türkçe eğitime nazaran daha iyi durumda olup, toplam olarak 36 öğrenci ilköğretimini sürdürmektedir. Lise eğitimine bakıldığında Gilan'daki Zenel Hajdini fen lisesinde Türkçe eğitim gören öğrenci sayısı 24'tür. Türk dilinde ilköğretim ve lise eğitimi gören toplam öğrenci sayısı 2015 yılı verilerine göre 72'dir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, 1951/52 eğitim öğretim döneminde ilköğretim düzeyinde birinci sınıfa kayıt yaptıran öğrenci sayısı 35 iken, bugün birinci sınıfa kayıt yaptıran herhangi bir öğrenci bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1951/52 yılları arasında toplam olarak 219 öğrenci Türkçe eğitim alırken, 2015/16 eğitim döneminde ilköğretim düzeyinde sadece 11 öğrenci Türkçe eğitim almaktadır (OSCE verilerine göre 12'dir¹³). Eğitim öğretim dönemlerindeki mevcut öğrenci sayılarındaki farklar, hem insan hareketliliğinin artan boyutlarını hem de Türklüğü korumada yaşanan çatlakları gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

¹² Üniversite mezunu olan Gilanlı Türklerin –bunların içinde bu makalenin yazarlarından biri olan Selda Adiller de vardır- detaylı listesi için bkz.: <http://www.kosovahaber.net/?page=2,14,5446>

¹³ OSCE'nin verilerine bakacak olursak, bugün Gilan'nın genelinde 29 ilköğretim bulunmaktadır. Bu okullarda öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 14,388; ders veren öğretmen sayısı ise bin 53'tür. Bu sayı içerisinde 48 Türk öğrenci ders görmekte, 21 Türk öğretmen de ders vermektedir. Dokuz ortaokula karşın 5 bin 566 öğrenci ve 434 öğretmen bulunmaktadır. Yine Türk öğrenci ve öğretmen sayısına bakacak olursak, Türk öğrenci sayısı 27, Türk öğretmen sayısı ise üçtür. (Detaylı bilgi için bkz.: <http://www.osce.org/kosovo/13113?download=true>) Türk öğretmenlerin ilköğretim düzeyindeki dağılımı ise Celal Mustafa'nın verdiği rakamlar baz alınarak şöyle belirtilebilir: 1'nci sınıf ila 4'ncü sınıf arasında ders veren öğretmen sayısı üç; 5'nci sınıf ila 9'ncü sınıf arasında ders veren öğretmen sayısı yedidir.

Tablo 2. 1951-2009 eğitim-öğretim döneminde Gilan'da Türkçe öğrenci sayısı (Celal Mustafa'nın oluşturduğu tablo)

Okul yılı	1 s.	2 s.	3 s.	4 s.	5 s.	6 s.	7 s.	8 s.	9 s.	Top.
1951	35	63	27	37	30					192
1952/3	38	41	53	26	35	26				219
1953/4	44	32	30	53	32	17	16			224
1954/5	42	32	30	33	51	28	14	15		245
1955/6	35	41	30	28	36	35	12	12		229
1956/7	30	25	20	17	17	27	25	12		173
1958/59	24	25	26	20	17	13	18	20		163
1959/60	34	24	25	26	17	11	14	19		170
1960/61	Sayı az	29	23	22	25	16	11	14		140
1961/62	20		29	24	21	19	13	10		136
1962/63	25	20		21	19	23	18	9		135
1963/64	Sayı az	23	23		22	20	21	13		122
1964/65	20		23	22		21	18	13		117
1965/66	21	20		23	22		20	14		120
1966/67	14	19	20		23	24	19	19		138
1967/68	9	14	19	18		23		19		102
1968/69	20	9	14	19	16		24			102
1969/70	15	20	9	14	19	16		24		117
1970/71	16	15	20	9	14	19	16			109
1971/72		16	15	20	9	14	19	16		109
72/73			16	15	20	9	14	19		93
73/74				16	15	20	9	14		74
74/75					16	15	20	9		60
75/76						16	15	20		51
76/77							16	15		31
77/78								15		15
78/79	442	468	452	463	476	412	352	321		3386
79/80										
80/81										
81/82										
81/82										
82/83										
83/84										
84/85	4									4
85/86	4	4								8
86/87	7	4	4							15
87/88	4	7	4	4						19
88/89	2	4	7	4	4					21
89/90	1	3	4	7	4	4				23
90/91	3	1	3	4	7	4	4			26
91/92	4	3	1	3	4	7	4	4		30
92/93	5	4	3	1	3	4	7	4		31
93/94	1	5	4	3	1	3	4	7		28
94/95	4	1	5	4	3	1	3	4		25
95/96	7	4	1	5	4	3	1	3		28
96/97	9	7	4	1	5	4	3	1		34
97/98	5	9	7	4	1	5	4	3		38
98/99	7	5	9	7	4	1	5	4		42
99/00	9	7	5	9	7	4	1	5	4	51
00/01	4	9	7	5	9	7	4	1	5	51
01/02	5	4	9	7	5	9	7	4	1	51
02/03	4	5	4	9	7	5	9	7	4	54
03/04	7	4	5	4	9	7	5	9	7	57
04/05	5	7	4	5	4	9	7	5	9	55
05/06	5	5	7	4	5	4	9	7	5	51
06/07		5	5	7	4	5	4	9	7	46
07/08	3		5	6	7	4	5	4	9	43
08/09		3		5	6	7	4	5	4	34
09/10	1		3		5	6	7	4	5	31
Toplam	110	110	110	108	108	103	97	90	60	

Bulgular: Türkçe Eğitimde Sorunlar

Gilan'daki Türkçe eğitimin 64 yıllık tarihi geçmişi, Gilan Türk halkına dair belki de temel bilgileri sunmaktadır. Halk, büyük mücadelelerin yanı sıra hayal kırıklığı yaratan bireysel davranışların yerine ikame çözümler üretme telaşı içerisinde. Buna göre, birileri Türklüğün ve Türkçenin devamı için didinirken, birileri kolayca var olmanın cazibesine kapılmakta, cezp edici tavır ve davranışlar ise dönüşü olmayan sonuçlara gebe olmaktadır.

Nüfus hareketliliğinin yoğun olarak yaşandığı Gilan şehrinde Türkler, bir yanda göçe direnme yolları aramakta bir yanda da Arnavutlaşan Türklere öz'e dönün çağrısı yapmaktadır. Öz'e dönüşü zorlaştıran ise belli başlı faktörler bulunmaktadır: Bunların başında yöre halkının da dile döktüğü gibi Türk dilinde alınan eğitimin Kosova topraklarda iş ve aş sağlayamadığı, Arnavutça eğitimin ise bir iş'e yaradığı fikridir. Bir iş'e yarayan işlerin çoğu ise garantisi ve geleceği olmayan zanaat ve ticaret işleri olmaktadır. Oysa Gilan Öğretmenlerinden Celal Mustafa'nın verdiği bilgilere göre, Türkçe eğitimden mezun olanların yüzde 100'ünün lise mezunu, buna ilaveten de yüzde 30 ila 40'nın da yüksek okul veya üniversite mezunu olduğudur.

Türkçe eğitime ilişkin başlıca sorunlar arasında azalan öğrenci sayısına ilaveten yıllardır aşılamayan öğretmen

açığı sorunu gelmektedir. Türk öğretmenlerin bir kısmı aldıkları eğitimi layıkıyla öğrenciye aktarmanın derdinde olurken; öğretmenlerin bir kısmı ise Arnavutça eğitim kadrosuna dahil olamadıklarından, dost ve akraba desteğiyle Türkçe eğitim kadrosuna eklenmelerinin derdindedir. Bu da yetersiz bilgi ve deneyime ilaveten bir de dil sorununu beraberinde getirmektedir. Dil sorunu ve bilgi yetersizliğine ilaveten, ihtiyaç duyulan ve ihtiyaca karşın Türkiye’de okumuş ülkesine hizmet için dönen öğretmenler yine aynı *destekle* gelen öğretmenlerin kadroları doldurmaları nedeniyle öğretmen olarak görev alamamakta, buna ek olarak eğitimsiz işsizler ordusuna eğitilmiş işsizler olarak dahil olmaktadır. Bu konuyla doğrudan bağlantısı olması açısından öğretmenlerin verdikleri örnek dikkate değerdir. Buna göre, yönetici pozisyonunda bulunan tanıdığı vasıtasıyla yüksek okul mezunu aynı zamanda 10 yıllık kuaför, öğretmen olarak Türkçe eğitimde kadro bulurken, Türkiye’de yüksek lisansını tamamlamış bir mezun, kuaför öğretmenin kadroya dahil olmasından dolayı eğitim vermeye hak kazanamamıştır. İşletme sahibi bir tüccarın matematik dersi vermesi, ev hanımı bir kadının sınıf öğretmeni olması, bu konuya temas eden örnekler olmaları açısından ayrıca dikkate değerdir.

Kadro noktasında bir diğer önemli konu ise yıllardır ders veren veya yeni vermeye başlayan öğretmenlerden bir kısmının çocuklarını Türkçe eğitime kaydını yapmak yerine günümüzde Arnavutça, birkaç kuşak öncesinde ise Sırpça eğitime kayıt yaptırmalarıdır. Bu durum özellikle 1984/85 yıllarına kadarki sürede Türk dilinde ders veren öğretmenlerin çocuklarını Türkçe eğitime göndermemeleriyle azalan öğrenci sayısında görülür (Mustafa, 2011). Benzer bir durum, bugün de tekrarlanmakta, Gilanlı Türk aileler çocuklarını Arnavutça eğitime kaydırmaktadırlar. Yaşanan olaylar, bölgedeki Türklerin, Arnavutlaşan Türklerle imtihanını da gün yüzüne çıkarmaktadır. Zira iki kimliği o anki “çıkartıcı”ya bağlı olarak kullanan pek çok Arnavutlaşan Türk veya Türkleşen Arnavut’a rastlamak mümkündür. Bölge odaklı yapılan çalışmalar (Baklacioğlu 2015), kimlikler arası yaşanan geçişleri iki topluluk arasında yapılan karma evliliklerle ilişkilendirmekte, ortaya çıkan geçişleri “kaygan kimlikler” olarak tanımlamaktadır. Kaygan kimliklerde etkili olan başlıca unsur ise evliliklerden ziyade çıkarlardır, çıkarların kimlikleri ele geçirmesidir. Maddi çıkar uğruna kimliğinin kayganlaşmasına aldırış etmeyen aileler arasında ise hem Türkçe eğitimden öğretmen olarak kar elde eden kişiler hem de Türkleri temsil eden siyasi aktörler (Türkleri siyasi arenada temsil etmek amacıyla kurulmuş Türk siyasi partilere üye ve üst mevkilerde bulunan kişiler de dahil) bulunmaktadır.

Kadroda yaşanan böylesi sorunlar ise sadece işsizliği tetiklemeyle kalmamakta, Türkçe eğitime olan güveni sarsmakta; kişisel çıkara bağlı kayırmalarla Türkçe eğitime gönülünü ve yıllarını vermiş öğretmenleri küstürmekte, büyük bir haksızlık (ders saatlerinin eksiltilmesi, buna bağlı olarak yetersiz olan öğretmen maaşlarının daha da düşürülmesi, dedikodu vesairevi mobing türü davranışlar) yaşamalarına yol açmakta; Ayrıca Türk aileleri Arnavutça eğitime yönlendirmektedir. Türk öğretmenleri ile yapılan mülakatlarda ortaya çıkan sonuç ise düşündürücüdür. Öğretmenler, öğrenci sayısındaki düşüşün başlıca nedenini, Türkleri siyasi arenada temsil etmekle görevli kişilerin, Türklüğü yaşatmak adına öğrencileri Türkçe eğitime yönlendirmek yerine başta kendi çocukları olmak üzere Türklerin Arnavutça eğitime kaymalarına fırsat veren umarsız tavırlarıdır.

Gilan’daki Türkçe eğitim sorunları, müfredat noktasında da yaşanmaktadır. Çünkü Türkçe eğitim, öğretmenlerin Sırpçadan veya Arnavutçadan yaptıkları bireysel tercümeyle sürmekte veya Kosova’da sınırlı sayıda basılan Türkçe eğitim kitabının “dikte” edilmesine dayanmaktaydı. Bu türdeki sorunlara çözüm olarak Türkiye’den kitap getirme girişimi başlatılmış, girişim olumlu sonuç vermiş ve öğrenciler Türkçe dilinde basılmış kitaplara kavuşmuştur. Ancak Türkiye’den getirilen kitaplar, Kosova’daki geçerli müfredata uygun olmamakla birlikte Kosova’ya dair siyasi, coğrafi, tarihi ve kültürel anlamda pek bilgi içermemekte; öğrenciler, Kosova’dan ziyade Türkiye tarihi ve yapısını öğrenerek eğitilmektedir. Bu da dili Türkçe olan öğrencilerin, Kosova’nın iç mesele ve konularından da uzaklaşmasına/uzaklaştırılmasına yol açmakta, bir nevi doğdukları topraklara yabancılaştırmaktadır.

Bütün bu sıkıntılara son bir ek de Türkçe eğitimin yapıldığı sınıflarla ilgili olabilir. Türkler, eğitimin yapılabilirliğine uymayan daracık ve bir sürü teknik eksiklik içerisinde olan sınıflarda ders görmekte veya görmeye çalışmaktadır. Sınıflar, Arnavutların ders gördükleri sınıflara nazaran daha küçük ve ücra yerlerde bulunmaktadır.

Resim 2: 10 m²'lik sınıfta 17 Türk lise öğrencinin ders gördüğü sınıfı gösteren fotoğraf. (Kaynak, Gamze Adiller, Üniversite Öğrencisi, Gilan)

Resim 3: Türkçe eğitim gören ilkökul öğrencilerini gösteren fotoğraf. (Kaynak, Gamze Adiller, Üniversite Öğrencisi, Gilan)

Tartışma ve Sonuç

Sonuç olarak; Gilan'daki Türkçe eğitimin sorunu ve çözümü yine kendinde gizli olsa da bu gizli gücü açığa çıkaracak bir irade birliğine ihtiyaç duyulmaktadır. İrade birliği ise Gilanlı Türk öğretmenlere göre, Türkiye tarafından sağlanabilecektir.

Türkiye, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Gilan'daki Türkçe eğitimde eksik veya yetersiz görülen alanlara takviye olarak öğretmen getirebilir, doğru ve yeterli bir eğitimle hayata kazandırılan nesiller, doğru tercihler yaparak doğru bölümlerde eğitim görebilir ve kendisinden sonra gelen yeni nesilleri eğitebilirler.

Öğretmenlerin belki de en muzdarip oldukları konu, liselerde verilen alan derslerine giren öğretmenlerle ilgili olanıdır. Alan dersi verebilecek Türk öğretmen bulunamadığı zaman, Arnavut öğretmenlerden destek beklenmekte, ders verebilecek durumda olan Arnavut öğretmenler ise Türkçe bilmedikleri için Türkçe dersinde Arnavutça diliyle ders vermektedirler. Öğretmen açığının bulunduğu başlıca alanlar arasında başta matematik ve fizik dersleri başta olmak üzere kimya, astroloji ve psikoloji yer almaktadır.

Kadroya ilişkin böylesi çözümlere ilaveten, azalan öğrenci sayısının artırılmasına yönelik bir başka çözüm önerisi ise öğretmenlere göre, Türkleri temsille yükümlü kişilerin bu yetkilerden uzaklaştırılarak, Türk kültür ve birliğini yaşatmaya yönelmiş kişilerin bu makamlara yönlendirilmeleridir.

Çözüme yönelik önerilere son bir ekleme ise, Türkiye bursları ile okutulan öğrencilerin ülkelerine geri döndüklerinde istihdam edilebilecekleri alanlara kavuşturulmasına yönelik Türkiye ile Kosova arasında bir işbirliğinin kurulmasıdır. Öğretmenler sadece Türkiye'ye gidip de dönen gençlerin istihdamı ile değil buna ilaveten Türkiye'ye gitmeyen veya gidemeyen gençlerin de bölgede istihdamına yönelik bir takım iyileştirmelerin yapılmasından yanadır. Böylece, yapılacak her iyileştirme, atılacak her yeni adım, Gilan'daki Türklerin göçüne dur diyecek, Türk kültürünü “yabancılaşma”dan uzak tutacaktır.

KAYNAKLAR

1. Baklacioğlu, Ö. N. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar. *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. Der.
2. Erdoğan, M. M. & Kaya, A. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
3. Gülşen, A. (2008). XIX. Yüzyılda Gilan kazası (Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yaklaşım). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
4. Topsakal, C., K. (2007). *Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim*. Prizren: Bay Yayınları.
5. (2005). *Kosova'da Türkçe Eğitim, Sorunları ve Çözümleri*. Prizren: Kosova Türk Öğretmenler Derneği Yayını.
6. Vırmiça, R. (2008). *Kosova'da Tarih, Kültür, Gelenek ve Göreneklerimiz*. Priştine: Türk Araştırmacılar Derneği.

İNTERNET KAYNAKLARI

1. Gilan Resmi Web Sitesi, <http://kk.rks-gov.net/gjilan/Assembly-1.aspx> adresinden alınmıştır.
2. “Kosova'da Yaşayan Türklerin Sayısı 18.738”
3. <http://www.kosovahaber.net/index.php?page=2,12,14861> adresinden alınmıştır.
4. Balkanlar Haritası, <http://www.turkey-visit.com/kosovo-map.asp> adresinden alınmıştır.
5. KosovaHaritası, http://www.ecmimap.com/map/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=3&Itemid=2&lang=en adresinden alınmıştır
6. Balkanlar Haritası, <http://www.turkey-visit.com/kosovo-map.asp> adresinden alınmıştır.
7. Mustafa, C. (08 Mart, 2011) *Gilan'da Türkçe Eğitimin 60. Yıl Dönümü*, <http://efrasyap.org/Haberler/HaberDetay.aspx?HaberID=7513> adresinden alınmıştır.